УДК 351.86(477)

Д.О. Тихомиров

ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ

У статті проаналізовано поняття факторів, що впливають на державну політику в сфері безпеки, співвіднесено терміни «фактор» та «причина». Здійснено класифікацію факторів, що впливають на державну політику в сфері безпеки та зазначено їх значення для практичної площини.

Ключові слова: фактор, умова, причина фактор впливу класифікація факторів.

DOI 10.34079/2226-3047-2019-9-18-55-61

Безпека являється станом складним та багатогранним та таким що перебуває у постійній динаміці. Безпека піддається постійному впливу різноманітних факторів. Тому, відповідно і сама по собі державна політика в сфері безпеки є таким же динамічним явищем, що повинна змінюватись відповідно домінуючим факторам впливу, що мають різноманітну природу, походження, територію, на яку вони розповсюджуються та наслідками. Зовнішньо-політична ситуація, економічна та кліматична, рівень науково-технічного прогресу все це здійснює свій перманентний вплив на безпеку та державну політику в сфері безпеки.

Наукове осмислення проблем впливу факторів на безпеку та державну політику в даній сфері здійснено у працях як вітчизняних, так і іноземних авторів. Проте в основному фактори розглядаються в рамках їх типології, а не класифікації. Так, наприклад, Брайар Ф. та Джалілі М. виділяють типологізаційний ряд, що складається з фізичних факторів, структурних факторів, культурних та людських факторів. Богданов Р. при розподілі факторів на групи виділяє: воєнні, загальні, дипломатичні, політичні, економічні, засоби зв'язку транспорту, суспільні та культурні.[1]

Проте дослідження факторів через призму класифікаційних рядів не часто стає предметом наукових досліджень, а тому потребує додаткового осмислення за допомогою теоретичних засобів.

Враховуючи зазначене, слід відзначити актуальність безпекової проблематики для сучасного стану правової науки та стану міждержавних відносин України в умовах глобалізації сучасного світу, а отже необхідності проведення спеціальних досліджень у даному напрямі.

У зв'язку з цим **метою** статті є характеристика сучасного розуміння факторів, що впливають на державну політику в сфері безпеки та її класифікація.

Для досягнення поставленої мети підлягають вирішенню наступні завдання:

- За результатами теоретичних узагальнень сформулювати авторське оняття факторів, що впливають на державну політику в сфері безпеки;
- співвіднести , фактори, що впливають на державну політику в сфері безпеки з причинами, здійснити їх класифікацію;

Методологічну основу дослідження склали метод порівняння, завдяки якому стало можливим співвіднести фактори та причини; метод герменевтики, що дозволив опрацювати тексти доктринальних джерел та метод класифікації, що, відповідно, дав

можливість сформувати класифікаційні ряди факторів, що впливають на державну політику в сфері безпеки.

1. Фактор впливу на державну політику в сфері безпеки та його розуміння

Сам термін «фактор» (лат. factor — «той, що робить, чинить», від facere — «діяти», «виробляти», «примножувати») в словниках розуміється як, чинник, умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища.[2] Використання терміну фактор, не являється русизмом або латинізмом. За змістом він збігається з терміном чинник, проте, у науковому обігу використовуються обидва варіанти, кожний з яких наповнюється змістом, виходячи із авторської методології або інтерпретації.

При цьому термін фактор не потрібно ототожнювати з причинами. *Причини* – це умови здійснення окремих явищ, які більш глибоко, ніж фактори, розкривають зміни рівня ресурсів та їхнього складу, а також показників роботи; вони деталізують вплив факторів [3,с.63].

Особливість теоретичного осмислення терміну «фактор» полягає в тому, що термін «фактор» ототожнюється з синонімічним терміном «чинник», що має не аби яке значення для розуміння проблем, що досліджуються. Явище суспільного життя може бути фактором лише за умов, коли воно чинить вплив на інші соціальні об'єкти, інші соціальні явища, на підставі чого набуває значення явища (або фактору)–причини, співіснування якого пов'язується з наявністю явища–наслідку. Отже, за логікою такого мислення, визнання існування фактору впливу пов'язується з визнанням та наявністю певних наслідків (позитивного або негативного характеру) у сфері безпеки.

Виходячи з лексичного розуміння терміну фактор, фактори впливу на державну політику в сфері безпеки можна розуміти як чинники, умови, що прямо або опосередковано, позитивно або негативно впливають на безпеку, а отже і на сам процес створення та реалізації державної політики, що регулює напрям забезпечення безпеки.

2. Класифікація факторів впливу на державну політику в сфері безпеки

Таблиця 1.

Класифікація факторів впливу на державну політику в сфері безпеки

Класифікаційні ознаки	Види факторів
За сферою впливу	- політичні, економічні, соціальні....
За характером поширення	- загальні, - специфічні
За рівнем впливу	- основні, - другорядні
За часом дії	- постійні, - тимчасові
За характером залучених ресурсів	- інтенсивні, - екстенсивні
За характером походження	- об'єктивні, - суб'єктивні
За рівнем деталізації	- прості, - складні
За можливістю кількісного виміру	- параметричні, - непараметричні
За наслідками	- позитивні, - негативні; -зворотні, - незворотні
За ступенем формалізації	-видимі, -латентні

Класифікація потребує додаткового пояснення та аргументації, особливо, що стосується самих видів факторів. Найбільш класичним критерієм класифікації є критерій **сфери впливу**. За цим критерієм фактори, можна поділити на політичні, економічні, соціальні, правові, що пов'язується з існуванням відповідних сфер соціального життя, в межах яких і зароджуються фактори впливу на державну політику

сфері безпеки. Так, для конкретизації даних видів можна виділити конкретні сфери їх існування та здійснити їх характеристику.

Політичні фактори походять від суспільних відносин, що стосуються політики – сфери досягнення та здійснення влади у суспільстві. Одним з таких факторів, що мають місце у суспільстві можна назвати наявність фактів пропаганди в межах домінуючої ідеології, що суттєво впливає на думку великих мас населення. Історичним прикладом такого фактору є ідеологія націонал-соціалізму у Німеччині часів 1933-1945 років та діяльність Й. Геббельса, який був міністром Імперського міністерства народної освіти і пропаганди тих років. Реалізація такої ідеології та пропаганди призвела до жахливих наслідків для мільйонів людей – представників багатьох держав світу та була засуджена на Нюрнберзькому процесі.

Економічні фактори, відповідно, пов'язані з фінансовими, ресурсними, виробничими та іншими суспільними відносинами та ситуаціями. Наприклад, курс національної валюти впливає на безпеку через аспекти торгівельної спроможності держави та купівельної спроможності населення, стабільність розвитку економічної системи, довіри до банківських кредитів та депозитів, як приклад можна привести стрибки вартості української валюти 2008 та 2014 років, що призвело до суттєвого зменшення рівня життя населення.

Соціальні фактори – це сили, що впливають на державну політику в сфері безпеки, що породжуються і існують у самих суспільних взаємовідносинах. Так, демографічна ситуація в державі та співвідношення працюючого/непрацюючого населення має суттєвий вплив на безпеку, оскільки впливає на економічний потенціал держави, можливість здійснювати соціальний захист та соціальну допомогу громадянам, що її потребують тощо.

Правові фактори містяться у особливостях самого законодавства держави. Негативним фактором даного виду можна привести наявні прогалини та колізії законодавства, відсутність правової визначеності типових ситуацій, нечітка визначеність ознак правопорушення, що загалом може привести до уникнення юридичної відповідальності або до покарання осіб, які не винуваті.

Техногенні фактори виявляються у ситуаціях, впливах хімічного, механічного та енергетичного характеру, що тим або іншим чином може впливати на безпеку. Для ілюстрації можна вказати на фактор наявності хімічних промислових виробництв в межах населеного пункту, що автоматично викликає загрозу можливості їх негативного впливу на оточуюче населення та, відповідно, на реакцію держави, спрямовану на повну нейтралізацію або на зменшення ризику впливу з боку таких загроз.

Природні фактори - будь-які фактори (предмети, явища, рушійні сили процеси, умови їх перебігу), що діють незалежно від людини та без її участі або пов'язані з її біологічною сутністю. Нещодавнім прикладом природних факторів можна привести лісові пожежі Австралії 2019 року, що могли бути викликані особливостями клімату держави та потребували залучення комплексу сил і засобів, як для нейтралізації наслідків, так і для попередження таких загроз в майбутньому.

Важливим для розуміння особливостей державної політики є поділ факторів за критерієм **характеру поширення**. Цей критерій має суттєве значення для розуміння наслідків, що потенційно впливові для великих або маленьких територій, забезпечення яких пов'язується з вибором тих або інших заходів, необхідних для забезпечення безпеки регіону.

Отже, загальні фактори - це такі, що розповсюджують свій вплив на всі сфери існування суспільства. Прикладом фактору загального рівня можна привести наявні бойові дії в межах держави, що впливає, як на економічну складову (додаткові податки,

витрати спрямовані на відновлення бойової здатності збройних сил, відшкодування матеріальних збитків, відновлення пошкодженої інфраструктури в межах проведення бойових дій), так і на політичну – політична нестабільність, пошук «ворогів», масові демонстрації та невдоволеність суспільства владою. Зазнає впливу також і соціальна сфера де найтяжчими наслідками виступають людські втрати, що не можуть бути відновлені.

Специфічні фактори розуміються як такі, що здійснюють вплив виключно на окрему сферу суспільного життя або її специфічну сторону. Так, наприклад, збільшення доходу особи на рівень, більший, ніж достатньо для задоволення природних потреб, зумовлює формування можливостей та потреб у духовному задоволенні, культурному розвитку особистості.

Важливим критерієм для формування державної політики виступає **рівень впливу** на безпеку, що дозволяє характеризувати якісну сторону загроз, інших соціально-впливових явищ, що мають позитивні наслідки впливу. В даному випадку можна виділити основні та другорядні фактори впливу.

Основні фактори, можна охарактеризувати як фактори, що здійснюють прямий вплив на рівень безпеки та напрями державної політики. Такий фактор як діючі організовані злочинні угруповання прямо та безпосередньо впливає на безпеку існування суспільства та окремих осіб, оскільки злочини порушують права та свободи конкретних осіб.

Другорядні – всі інші фактори, крім основних. Як приклад, зміна пропорції між працездатним та непрацездатним населенням сама по собі не викликає негативних або позитивних наслідків, проте може спричинити вплив на економічну ситуацію в аспекті зменшення/збільшення надходжень до пенсійного фонду, що спричиняє зміни у рівні соціального захисту населення пенсійного віку.

В даному варіанті класифікації доцільно вказати і те, що із послабленням або посиленням основних і другорядних факторів вони можуть переходити з однієї якості в іншу. Так сама загроза зовнішнього військового втручання теоретично існує постійно, проте не завжди являється основним фактором впливу на державну політику в сфері безпеки. Проте, коли ця загроза здійснюється або стає реальною, то в такі ситуації вона з другорядних факторів переростає в основний фактор впливу.

Доволі традиційним критерієм, що застосовується для загальної характеристики факторів впливу є також **час дії**. За цим критерієм всі фактори впливу уявляється можливим розподілити на дві групи – постійні та тимчасові.

Фактори *постійної дії* – здійснюють вплив на державну політику в сфері безпеки протягом усього часу. Прикладом є злочинність, що являється постійним фактором та передбачається державною політикою та впливає на неї на постійній основі.

Фактори *тимчасової дії*, вплив яких відбувається в межах певної часової ланки, мають своє начало та завершення. Наприклад, наслідки аварій на небезпечних об'єктах, що можуть нанести шкоду екологічній ситуації, слід розрізняти за терміном небезпечної дії, визначаючи при цьому масштабність та серйозність загрози, а також адекватність заходів реагування в тій чи іншій ситуації.

Розуміння та передбачення темпоральних меж розвитку того чи іншого явища, здатності його впливу на ситуацію, стан життя має суттєве значення для прийняття управлінських рішень, організації превентивних заходів.

За **характером залучених ресурсів для нейтралізації або активізації впливу на ситуацію** фактори поділяються на інтенсивні та екстенсивні.

Інтенсивні – це фактори, що потребують залучення впливових засобів, зокрема: використання досягнень науки, техніки, підвищення продуктивності результатів

суспільної праці, поліпшення використання наявних ресурсів. Прикладом таких засобів можна привести потребу оновлення очисних систем, зменшення викидів газів у атмосферу за допомогою використання сучасних технологій, зокрема, використанню альтернативних джерел енергії (перехід на екологічну та відновлювану енергетику), що має вплив на покращення екологічної ситуації в регіоні.

Екстенсивні – пов'язані з кількісними зусиллями для отримання бажаного результату. Так, збільшення чисельності відповідного органу у сфері безпеки (збройні сили, ДСНС, правоохоронна система) є кількісним показником тих наслідків, що зумовлюються факторами погіршення криміногенної ситуації або звичайного збільшення самого населення держави або окремого регіону.

За **характером походження** фактори можуть бути об'єктивні та суб'єктивні. *Об'єктивні* фактори не залежать від волі особи. Зачасту, об'єктивні фактори пов'язані з природними явищами, що не знаходяться під контролем та волею людини – повені, пожежі, температурні, кліматичні зміни тощо. *Суб'єктивні* фактори, навпаки, залежать від волі особи. Таким фактором може бути недбалість, що призводить до катастрофи (аварія Боїнгу в Ірані 2019 року).

За **рівнем деталізації** фактори можна поділити на прості та складні. Такий поділ важливий для розуміння напрямів та органів до компетенції яких відноситься активізація або нейтралізація факторів впливу. Отже, під *простими факторами* можна розуміти такі, що зумовлюються існуванням однієї причини. Як приклад, можна навести, прихід до влади такої партії, представники якої шляхом реалізації своєї політики забезпечили поліпшення відносин із іншими суб'єктами міжнародних відносин, зміцнили авторитет країни на міжнародній арені, поліпшили інвестиційний клімат, що загалом позитивно вплинуло на стан безпеки у країні, створило умови для подальшого її демократичного розвитку. *Складні* – передбачають наявність дії одночасно декількох факторів-причин на ситуацію, що склалася.

Фактори також можна також поділити і за критерієм **можливості їх кількісного виміру**, що є важливим для вивчення та аналізу їх впливу на безпеку. Видами таких факторів є параметричні та непараметричні.

Параметричні фактори – фактори, що можуть піддаватися кількісній оцінці. Наприклад, середня заробітна плата по державі/регіону, кількість імпорту та експорту, що можуть бути виміряні та візуалізовані у певній числовій кількості.

Непараметричні фактори кількісній оцінці не піддаються. Так, можливість загрози ядерної війни у світі вимірюється відносною візуалізацією у вигляді «годинника судного дня», що на 23 січня показували час 100 секунд до півночі [4].

Важливим для розуміння значення фактору є їх поділ **за наслідками впливу**, оскільки саме на основі даного розподілу можна оцінити кількість зусиль та потребу в оперативності прийняття рішень для нейтралізації або активізації факторів впливу. В даному варіанті фактори можна поділити на позитивні та негативні; зворотні та незворотні.

Позитивні – ті фактори, що позитивно впливають на стан безпеки. Таким фактором є прозорість та простота ведення підприємницької діяльності, що спричиняє збільшення рівня доходів населення, збільшення кількості робочих місць, заміщення імпортованої продукції/послуг – національною за походженням, збільшення експорту товарів та послуг.

Негативні фактори, відповідно, мають негативний вплив на стан безпеки, а отже і потребують передбачення їх потенційного впливу при створенні та реалізації державної політики у тій чи іншій сфері суспільного життя. Так, наявність або загроза масових заворушень в державі/регіоні, наявність екологічної катастрофи спричиняють вимушені

переселення громадян, зменшення інвестицій, збільшення відсоткової ставки міжнародних кредитів, виведення іноземного капіталу, виведення з обігу плодородних земель тощо.

Зворотні фактори можуть бути повністю нейтралізовані при їх наявності, при цьому не враховується кількість часу, що може бути потрібний для їх ліквідації, а береться сама можливість це здійснити. Для прикладу можна привести наслідки аварії на АЕС «Фукусіма», де для ліквідації наслідків забруднення території потрібно біля 300 років[5].

Незворотні фактори є такими факторами, наслідки впливу яких повністю ліквідовані бути не можуть. Аналогічно до прикладу зворотного фактору можна привести наслідки аварії ЧАЕС, де забруднення відбулося плутонієм-239 та іншими радіоактивними елементами, при цьому період полурозпаду даного елемента приблизно 24 тисячі років.[5].

Важливим для можливості передбачення перспективи правового регулювання, реалізації певної соціальної моделі управління є розподіл факторів-причин **за критерієм ступеня формалізації**, внаслідок чого ми отримуємо фіксовані та латентні.

Фіксовані є «видимими» факторами, що піддаються об'єктивізації. Таким фактором є стабільність в політичній та економічній сферах, яка створює достатні та необхідні умови для передбачення та уникнення несподіваних або негативних явищ соціального розвитку. *Латентні* ж - «невидимі» та не можуть бути виявлені повністю або частково. В даному випадку можна привести приклад неочікуваної дії такої загрози як епідемія, кількісно-якісні показники якої довгий час залишаються невідомими, до не дозволяє оперативно застосувати відповідні заходи та засоби превенції.

Також, окрім зазначених вище класифікацій, можна навести й інші приклади теоретичного осмислення факторів впливу, серед яких пропонується використання таких критеріїв як: за вольовою ознакою (події, дії), за формою існування (статичні динамічні), за кількістю учасників (індивідуальні, групові, масові) тощо.

Отже запропонована класифікація не є вичерпною та може продовжуватись на основі інших критеріїв, проте відображає основну кількість класифікаційних рядів, на основі яких може бути здійснено не тільки власне розподіл факторів впливу, але й обрання адекватних заходів реагування, особливо, якщо фактор-причина несе у собі негатив.

Кожний фактор реальної дійсності може бути класифікований за відповідними критеріями, що може допомогти при формуванні державної політики в аспекті визначення функціональної спрямованості компетенції органів державної влади органів, відповідальних за стан безпеки у країні.

Отже за результатами попереднього узагальнення, фактори та умови можна вважати синонімічними термінами, що мають різне лексичне походження. Проте їх не потрібно ототожнювати з причинами, оскільки даний термін має більш абстрактне та глибинне значення, що впливає на самі фактори. Фактори, що впливають на державну політику в сфері безпеки можна розуміти як чинники, умови, що прямо або опосередковано, позитивно або негативно впливають на безпеку, а отже і на сам процес формування та реалізації державної політики у цій сфері.

Класифікувати фактори, що впливають на державну політику в сфері безпеки можна за великою кількістю критеріїв, що можуть відображати їх особливості як з боку їх формування та виникнення (місця, вольового критерію), так і з боку зовнішніх ознак (властивостей, можливостей кількісного виміру), наслідкових характеристик (за наслідками, рівнем впливу), характеристиками функціонування та існування (часова характеристика, порядком дії, територією впливу) тощо.

Список використаної літератури

- 1.Седляр Ю. Внутрішні фактори формування зовнішньої політики держави. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. К. 2011. Вип. 22. С. 299-308. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26865/33-Sedlyar.pdf?sequence=1>; Sedliar Yu. (2011) *Vnutrishni faktory formuvannia zovnishnoi polityky derzhavy*. Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei. K. Vyr. 22. S. 299-308.
- 2.Фактор. Словник української мови. Академічний тлумачний словник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/faktor>; *Faktor*]. Slovyk ukrainskoi movy. Akademichnyi tлумachnyi slovyk.
- 3.Серединська В.М., Загородна О.М., Федорович Р.В. Теорія економічного аналізу. Підручник /В.М. Серединська, О.М. Загородна, Р.В. Федорович. Тернопіль: Видавництво Астон. 2006. 368 с.; Seredynska V.M., Zahorodna O.M., R.V. Fedorovych R.V. (2006) *Teoriia ekonomichnoho analizu*. Pidruchnyk. Ternopil: Vydavnytstvo Aston.368s.
- 4.Отсчет до глобальной катастрофы. Почему стрелки часов судного дня остановились на отметке 100 секунд до полуночи. Телевізійна служба новин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tsn.ua/ru/svit/otschet-do-globalnoy-katastrofy-pochemu-strelki-chasov-sudnogo-dnya-ostanovilis-na-otmetke-100-sekund-do-polunochi-1480137.html>; *Otschet do hlobalnoi katastrofi. Pochemu strelky chasov sudnoho dnia ostanovylys na otmetke 100 sekund do polunochy*. Televiziina sluzhba novyn.
- 5.Будущее Чернобыля. Телевізійна служба новин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://tsn.ua/ru/analitika/budushee-chernobylya-422591.html>; *Budushchee Chernobilia*. Televiziina sluzhba novyn.

D. Tykhomyrov

CONCEPTS AND CLASSIFICATION OF FACTORS AFFECTING THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF PUBLIC SECURITY POLICY.

The purpose of the article is to characterize the current understanding of the factors that influence public policy in the field of security and its classification. The methodological basis was the methods that allowed to obtain sound and logically valid conclusions, in particular, the method of comparison, which made it possible to correlate factors and reasons; method of hermeneutics, which allowed to elaborate the texts of doctrinal sources, a method of classification, which, accordingly, made it possible to deduce the classification series of factors influencing the state policy in the field of security. Scientific novelty. The article defined the understanding of the factors influencing public security policy, made a correlation between the factors and the causes. The classification of the factors of influence on the state policy in the field of security is revealed and their essence is revealed. Conclusions. It has been determined that "factor" and condition can be used as synonymous terms. The terms causes and factors, although similar, are not the same. The term of the cause is primary in relation to the factor. The factors that influence state security policy can be understood as factors, conditions that directly or indirectly, positively or negatively affect security, and therefore the very process of creating and implementing state policy, regulates the direction of security. properties, quantitative capabilities), consequential characteristics (by implication, level of influence), and criteria related to the characteristics of their functioning and existence (temporal characteristics, order of action, territory of influence), etc.

Keywords: factor, condition, cause of influence factor classification of factors.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2019 р.